

Adalékok az Árpádkori Esztergom helyrajzához.

Régi városainknak középkori topografiája ma még kevésbé ismeretes. Így vagyunk Esztergommal is, pedig ez, mint Árpádházi királyainknak Géza fejedelemtől IV. Béla koráig állandó székvárosa és Magyarország első egyházfejedelmének, az érsekprimásnak azóta is székhelye, különösebb figyelmet érdemelne.¹⁾

E kis írás fölhasználja az alább felsorolt munkák eredményeit is, de első sorban a *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis* oklevéltár adatait, melyhez legújabban az ásatások által napfényre került adatok járulnak. Ezek fölhasználását pedig jelentékenyen megkönnyíti az az érdekes *konzervatív felfogás*, mely Esztergomban a középületeket, első sorban a templomokat a régiek helyére építette vagy legalább több elnevezésben fenntartotta a régi hagyományokat.

¹⁾ *Magyary* Szalpie kis füzetén (Esztergom a tatárjárás korában. Esztergom, 1877.) más tudtommal nem foglalkozott Esztergommal ilyen szempontból és összefoglalóan. A *Magyarország városai és vármegyéi* c. vállalatban megjelent leírásba számos tévedés csúszott be, az újabban megjelent ilyen irányú cikkeket, melyek önálló részekben hasonlóképpen alapos tévedésekkel vannak tele, nem teheti jóvá a közismert adatoknak régen publikált oklevelekkel való részletes bizonyítgatása. Annál értékesebbek *Kranz* Nándornak régebben a Magyar Sion lapjain megjelent magvas cikkei, valamint újabban *Soós* Elemér ny. vezérkari ezredesnek alapos esztergomi tanulmányai. Ez utóbbiak már egységes képet is nyújtanak, de csak az esztergomi várról (és a hozzátartozó Vizivárosról), természetesen első sorban katonai szempontból. Nem feledkezhetünk meg e helyen *Mathes* János latin munkájáról (*Veteris arcis Strigoniensis . . . descriptio* 1827), aki a vár építészeti emlékeivel foglalkozott. És meg kell említenünk *Villányi* Szaniszló és *Némethy* Lajos nagyértékű munkáit, bár ezek első sorban a török uralom és a rákövetkező idők eseményeivel és állapotaival foglalkoznak. (Néhány lap Esztergom zivataros századaiból. Esztergom, 1883.; Néhány lap Esztergom város és megye multjából. Esztergom, 1891. — Emléklapok Esztergom multjából. Esztergom, 1900.); *Némethy* szentkirályi ásatásairól az esztergomi rég. és tört. társulat évkönyvében (1896) számolt be.

Látható ez már a *várhegyen*, ahol a mai „bazilika“ nagyjában a régi székesegyház helyén épült s a királyi és érseki paloták helyén vannak ma is a lakások. Viszont éppen nem mondhatjuk bizonyosnak azt a hagyományt, mely *Szent István szülőhelyének* a várhegy délnyugati sarkában levő XI. (nem X.!) századi kőfülkét állítja. Ellene mond ennek a Szent Imréről szóló legendarészlet is, mely a szobák falainak repedéseire utal, hogy t. i. a szent király ezeken keresztül szemlélhette fia ájtatoskodását: itt csak faépületre gondolhatunk. E határozott történeti adattal azonban egyáltalán nincs ellentétben az a tény, hogy a várhegyen már Szent István előtt volt egy kis templom *Sz. István első vértanu* tiszteletére. Bizonyosan még Szent István korában készült az első *bazilika* és közelében a Duna felé eső oldalon, a bazilikától jobbra és balra a *királyi*, ill. *érseki „palota“*, még pedig bizonyval benediktinus építőmesterek irányításával, akiknek a várhegy terepe a Benedictus martes elvénél fogva különösen megfelelt. A Sz. Adalbertről nevezett bazilikán az említett kis sz. István-templomon kívül Ladomér érsek (1284) sz. *Vid bazilikájáról* is beszél, melyet az érsek a Vilmos-rendű szerzeteknek (másként augusztinusoknak)²⁾ arra az esetre ajánl föl, ha a tatárok vagy más veszedelem elől menekülniök kellene. Az esztergomi vár hegyfokán (promontorium castris) épült, nagy sem lehetett: nincs kizárva, hogy éppen ez volt a Szent István szülőhelyének mondott kis kápolna. Azt sem tudjuk biztosan, mikor épültek a *várfalak*. Hogy a tatárjárás idején már állottak, Simon ispán hősie ellenállása is bizonyítja.

A várheggyel szoros kapcsolatban állott az alatta húzódó partszegély, melyet *Vizivárosnak* mondunk. A várhegyen épült királyi palotát már Imre király átadta az érseknek, IV. Béla pedig Budán épített királyi palotát, ahová székhelyét is áttette. Ugyancsak ő adott engedélyt (1230) Róbert érseknek, hogy a *Veprech*-torony (a Dunaparton, azon a helyen, ahol a várhegy sziklái majdnem a Dunáig érnek) és a várhegyből a Dunába folyó patak³⁾ között várat építsen és népeket telepítsen. Ez volt

²⁾ Kelemen pápa megbízásából Vannesai István érsek egyesítette a két rendet (1266).

³⁾ E patak nem a Hévíz, hanem bizonyára az, melynek vizét később a Ferencrendi zárda használta fel.

a kiindulási pontja az érseki Vízivárosnak, mely a várhegygel egy katonai egységet alkotott.

E Vízivárosban a mai zárdatemplom helyén épült a *Ferencrendieknek Szent Lászlóról* nevezett *temploma és kolostora*, a plébánia templom elődje a sz. *Péter-templom* volt s a kettő között jártak a *vizikapun* át a Dunára; innen történt az átkeles a szigetre. A sz. Péter-templom és a bazilika között már a lejtőn ugyancsak *Szent István első vértanuról* templom állott, melynek helyén ma a vízivárosi plébánia épületek — tulajdonképpen a XVIII. (1708—1714) században épített templom — emelkedik. Odább északra a várfal közelében sz. *György* kis templomát találjuk.

A *katonai* és *vallási* jelentőségű vár és érseki Víziváros merőben különbözik a *polgári jellegű* királyi várostól és a királyi, illetve káptalani falvaktól, melyek a várhegy, illetve a királyi város környékén alakultak.

Maga a *város* eredetileg teljes egészében királyi birtok. Jellegét megadja az a palota (palacium magnum), melyet rendszeren *Zenicpalotájának* mondanak a latin oklevelek is. A mai járásbírószáki épület helyén állhatott. Tágas udvarán terebélyes tölgyfa nőtt itt, amelynek árnyékában ülve intézett országos ügyeket pl. III. Béla is. *Magyary* Szolpie följegyezte azt a hagyományt, amely szerint Szent István ebben a házban született, más oldalról pedig olyan hagyomány is hallható, mely a ház kitűnő vizű kútjáról azt tartja, hogy ezzel keresztelték Szent Istvánt. A várhegygel kapcsolatban mondottakat hozzávéve lehetségesnek, sőt valószínűnek kell vennünk azt a föltevést, hogy az első királyi udvar nem a várhegyen, hanem a síkon, nevezetesen a *Zenic palotájának* mondott épületben volt, mely kimagasló jellegét a középkor egész folyamán, a tatárjárás után is megtartotta.

A királyi udvar közelében voltak az *udvarnokok* házai, kezdetben bizonyosan fából vagy sárból. Az udvarnokok közé lassankint külföldről beköltöző *vendégek* (hospites) költöztek. Királyaink valószínűleg kész udvarnok-házat is adtak egy-egy vendégnek, úgy hogy a vendégek és az udvarnokok házai keverten sorakoztak a piac körül, mely innen nem messze a város közepén terjeszkedett. A lakosok telepük megvédésére már korán *sáncot* emeltek, árkot ástak (fossatum), melyről negyven évvel a tatárjárás előtt okleveleink is megemlékeznek. A tatár-

rok ostromát azonban ez nem bírta ki. A város az ő kezükbe került, nagy károkat is szenvedett, de teljesen nem pusztult el. Megmaradt a Zenic palotája, életben maradt számos polgára is, akik a várost hamarosan újjáépítették és a sánc helyett falakat emeltek.

A város *falai* a Kisdunánál a Lőrinc utca vonalában keletnek húzódtak, a Széchenyi-térhez érve dél felé fordultak és itt volt a közeli sz. *Lőrinc* templomról nevezett *kapu*. A déli irányban húzódó fal a mai Magyar utca vonaláig haladt, ott nyugatnak fordult és a mai Kossuth utcán, ahol a kapu-iskola ma is őrzi a régi kapu emlékét, állott a *budai kapu*. (Ezen át jártak a szomszéd Kovácsi község felé is.) A nyugatnak húzódó falon Szentpálfalva felé is volt egy kapu, természetesen híddal a vár-árok fölött: a sz. *Pál-hídja*, ott ahol ma is egy köhíd áll, míg az utca az Árok-sor nevet viseli. A Kisduna mentén bizonyára szintén volt fal, a vízzel párhuzamosan, de ennek pontos helye, valamint a vízi kapu holléte eddigelé nem ismeretes.

A falakkal bezárt területen a *templomok* jelölik az egyes *kerületeket*. A város északi részén egyrészt a várfal kapuja, másrészt az említett Zenic palotája közelében volt a sz. *Lőrinc-templom*, melynek falait *Récsei Viktor* az Iparbank építése alkalmával ásatta ki. E templom kerületét (parochia, contrata) Imre királynak egyik oklevele (1202) a következőképpen jelöli meg: Kelet felől egy út határolja, melyen át a (Lőrinc-) kapun lehet kijárási. (Ez bizonyára a mai Kossuth u. eleje.) Északi határa a sánc egészen a Kisdunáig délre a sz. Miklós-templomon alul (a mai plebánia-templom) a vásártér, amely a Kisduna felé halad, ahol a halakat tartják és árulják.

E kerület telepeseit és udvarnokait jól meg kell különböztetnünk a latinoknak nevezett vendégek telepétől (*vicus latinorum*, contrata latinorum), mely a mai Kossuth u. nagyobb részét foglalta magában. A megkülönböztetésre maga Imre király hívja föl a figyelmet, tekintettel arra a különbségre, mely a „latinok“ és a többi lakosok jogi helyzetében volt.

E „latinok“ városrészének fekvését egy kései (1299) oklevél határozza meg, mely szerint egy utca (vicus) vezetett onnan sz. *Miklós* egyházához (a mai öreg templom, plebánia templom), míg a másik utca a sz. *Márton* utcához kapcsolódott. Az első kömnyen azonosítható a mai IV. Béla király utcá-

val, a másik talán a mai Arany János utca (Postaköz) helyén kereshető, mert a kerület északi részén feküdt.

Talán nem nagyon tévedünk, ha ezzel nagyjából azonosítjuk a szentkereszt egyházának kerületét (*contrata ecclesie sancte Crucis*), az esztergomi konzervatív felfogás mellett aligha tehető máshova, mint a Kossuth u. régi kórház és szegényház környékére, ahol ma a görögkel. templom is áll.

Ettől nem messze lehetett a *parrochia s. Petri*, a város délnyugati részén, ahol a mai Jókai és Horánszky utcák találkoznak. Volt Esztergomban *contrata indeorum* is, a ghetto, amely alighanem a piac és a Zenic palotája közelében lehetett, de az utóbbtól legalább is két ház választotta el.

Az említett templomok egyúttal temetkezési helyek is voltak. Benn a templomokban a papok (esetleg a patronus), rendszerint fallal körülvett coemeteriumban (cinterem) a világi hívek. Templomban temették el IV. Bélát is feleségével és fiával, a *Ferencrendieknek* esztergom-városi templomában, mely a *Boldogságos Szűz* tiszteletére a mai Ferencrendi templom közelében épült. A zsidóknak azonban a városon kívül, alighanem Kovácsi temetője közelében külön temetőjük volt.

A város élete első sorban a *piacón* (forum) bonyolódott le, mely nagyjából megfelel a mai Széchenyi térnek, de dél felé jobban kiterjedt. Itt állottak a kereskedők fából, kőből készült üzletei és raktárai (tabernae mercimoniales), ide hozták a környékbeli falvaknak és a polgárok szőleinek termését, itt állították fel az Árpádkor vége felé (1284) a káptalan segítségével a *tanácsházat* (domus indicialis) is, ahol a város közügyeit, nevezetesen a bíraskodást intézték. Utcák, vicusok vezettek innen a Kisdunához, amely mellett a halakat medencékben (in ninarijs) tartották és árusították. A Kisduna partján volt a kikötő is, ahová a külső országokból és általában a Duna tulsó partjáról Párkány (Kakat) kikötőjén át hozták az árúkat.

Az esztergomi polgár-város (civitas) és a várhegy között több káptalani község volt, Peghen, Libád (Lybac), Hévíz (Agne, Colide, Petthen, Toplicha, Topulcka), a Szent Anna-kerület (contrata Sancte Anne).

Peghen (Pechen, Petthen) fekvését pontosan nem ismerjük. Abból, hogy a káptalani falvak felsorolásánál (1290) sorrendben az első, azt kell következtetnünk, hogy közel volt a

várhoz, talán azon a helyen, melyet a XVIII. századbéli nagy planirozások és feltöltések alkalmával eltemettek.

A sorrendben következő *Libád* helye már pontosan megállapítható a mostani Batthyányi utcában, melyet a nép ma Kislévának mond. A várhegy és a *Szenttamáshegy* között akkor széles síkság volt, amelyen át út vezetett Szentgyörgy hegye és mezeje felé. Magán a hegyfokon (promontorium) Jób érsek idején (1200 k.) Beckef Tamás, a szentté avatott canterburyi érsek tiszteletére *prépostság* keletkezett, melynek nyomai a Lépcső utca tetején kerültek elő.

A Szenttamáshegy dél felé a Szent István hegygel szomszédos. Ezen egykor *Keresztelő sz. János* tiszteletére állott egy kis templom. (Itt ma a Szent Istvánról nevezett kis kápolna látható.)

A Szenttamáshegy aljában az érseki Viziváros és a polgárváros között *Hévíz* nevű község keletkezett. Nevét a Szenttamáshegy aljában, a mai Fürdő-szálló helyén álló hévízvíz tótól nyerte, melynek bő vize hasonló nevű pataokban folydogált a Kisduna felé. III. Béla felesége, Anna királyné itt *nyilvános fürdőt* készíttetett még 1200 előtt, úgy hogy ez az első nyilvános fürdő Magyarországon. A patak vizét gátakkal megduzzasztva malmok hajtására használták. A nedves területen szépen díszlettek a gyümölcsfák, úgy hogy itt a kertekben rendszeres gyümölcsstermelés, illetve gyümölcsstelepités történt.

Hévíz-falu mellett vonult el a *budai nagy országút*, a mai Ferenc József-út. Ennek tulsó oldalán már az *örmény vendégek* (Armeni) telepe kezdődött (villa *Ermen*). A községre azonban a tatárjárás borzasztó csapást mért. Teljesen elpusztult, elveszett régi kiváltságlevelük is. Nagynehezen helyreállott, azonban most már gyarapodás helyett inkább visszafejlődött. Kún László ezért a község területének egy részét az augusztinus szerzeteseknek adományozta (1281). Itt épült meg Hévíz szomszédságában (a mai Központi kávéház háta mögött) a hatalmas *augusztinus zárda*, melynek romjai a törökkori térképeken imponáló nagyságukkal tűnnek ki. A *Szent Anna* tiszteletére szentelt templom és kolostor (természetesen temetővel) adott nevet az egész kerületnek, mely majdnem Esztergom város Lőrinc-kapujáig terjedt.

Az Aranyhegy, Előhegy és Kálváriahegy, meg a város között az örmények faluján kívül a csóti monostor népeinek

földje, Újfalú, vagyis Szent Domonkos egyházának kerülete, végül Kovácsi község állottak.

Az *örmények* faluját a káptalan újra telepítette, de az Anjoukor elején (1315) már ismét új telepítésről kellett gondoskodni; helyette Újfalú virágzott föl.

A *dominikánusok*, másként prédikátorok már a tatárjárás előtt építettek templomot sz. Katalin tiszteletére. A tatárjárás után újjá kellett építeniök kolostorukat és templomukat, melynek védőszentje most már sz. Domonkos lett. Erről nevezték el az Örményfalú mögött levő kerületet (districtus s. Domini). Környékén keletkezett *Újfalú* (Nova villa), melynek neve 1295-ben kerül elő. A sz. Domonkosról nevezett templom nyomai a Csarnok u. végén, a kórház közelében konstatálhatók. Szinte közvetlen szomszédságában volt *Bors ispán* háza, akinek felesége végrendeletében már 1231-ben megemlékezik az esztergomi prédikátorokról.

Dél felé, a mai Rozália kápolna környékétől a Ripáriának nevezett területen, tehát a vasúti állomástól északkeletre terült el a villa fabrorum, villa monetariorum (kovácsok, pénzverők faluja), magyarul *Kovácsi* (Coachy, Kovathy, Kovachy). Régi nagy község volt, mint temetője is mutatja, melyben I. Endre denáraival meghatározott sírokat is lehetett kiásni. Itt úgy látszik, két templom is volt (a község harmadik temploma valószínűleg a Rozália-kápolna helyén keresendő). Sajnos, a vasútépítés alkalmával a temető legértékesebb része tönkrement, már csak azért is, mert a sínhálózatot ráépítették, nevezetesen a sínek alá került az egyik Kovácsi kéttornyú templom, mely 1200 táján átépítésen ment keresztül, úgy hogy ma csak a templom előrésze áll ki a sínek alól. (Jellemző, hogy ebben kereszteslovagok templomát és kolostorát akarták megállapítani, még a címről sem feledkeztek meg!) A várhegy felől a községbe Újfalun át vezetett ide út, a városból pedig a délkeleti kapun jártak erre.

Kovácsi, Újfalú és Esztergom határának találkozásánál laktak a *csúti* (Fehér vm.) *monostor népei*. IV. Béla (1264) a város falain belül is adott a monostornak udvarnok-házakat, de azok más népekkel össze voltak keverve. Itt egy csoportban tömörültek és szomszédjuk volt *Paznan* kertje és kúriája dél felől.

Kovácsival dél felé *Bajon* (Boyon, Boyan) volt határos. Ennek területén nagyobb birtokuk volt a szent királyról és a szent keresztről nevezett *ispotályosoknak* (keresztes lovagok) és ezért maradt meg a nép ajkán mai napig a két Ispitahegy elnevezés.

Még délebbre *Nyirföldet* találjuk (terra Nyor, Nyr), amely nevét a *Nyirkőről* (ma Nagy Strázsahegy) kapta. Ezen négy királyi udvarnokoknak, ugyanannyi királyi tárnoknak és a királyné pohárnokainak a mansiói (ház és telek) voltak. Határában volt a kis Strázsahegy is, akkor Kerekmal.

Így jutottunk el a hegyek alján egészen *Dorogig*, ahonnan régi út vezetett Budáról egyfelől Esztergomba, másfelől Tát-nak, Komáromnak.

Esztergom várostól délre a Kisduna partján Sz. Pál temploma körül *Szent Pál-falva* épült (villa s. Pauli). Esztergom déli várfalának kapuja erre felé nyílt. Itt vezetett az az út, melyet a marhák útjának szoktak nevezni, elhaladt a templom és temető mellett, mely a Komáromy-fatelep környékén volt és a híres Szentkirályra vezetett.

Szentkirály régebben *Abony* (Obon) volt, melynek már neve is régi településre mutat. A két község határát elválasztó vonalat a legújabb időben is megkülönböztették két fával, melyeknek egyike még látható. A község új nevét a *johanniták* nagyhirű kolostoráról kapta, mely a szent király (Szent István) tiszteletére épült és mint hiteleshely is messze földön ismeretes volt. Templomukat *Némethy Lajos* ásatta föl. Ettől kissé délebbre volt a *zsidódi rév*, az egyik dunai átkelőhely, melyet a zsidódi (ma Körtevényes) szigetről neveztek el. Vele szemben a Duna túlsó partján a *Szép* nevű érseki birtok (terra Scep) terült el. A Duna innenső partján azután már *Tát* következett, a szent Lázárról nevezett johannita keresztes lovagok birtoka.

Tát, Dorog és Szentkirály között volt a *Bille-föld* (terra Bylie), mely a szentkirályi lovagok birtokát képezte. A birtokon falu is keletkezett külön templommal, melyet sz. *Margit* tiszteletére emeltek. Néha nem is említik a falut, hanem csak templomát, többek között annak az útnak jelzésére, mely Kovácsi felé vezetett.

A még hátralévő terület Szentkirály, Szentpálfalva és Esztergom határán a sz. *Egyed-földje* volt (terra s. Egedig).

Ez Esztergom város latin negyedének birtokában volt és mint a Kovácsi temetőjével határos terület, alkalmas volt arra, hogy ebből hasítsák ki az esztergomi zsidók temetőjét.

Esztergom város határa a várhelytől dél felé ma mind-
ezeket a községeket magában foglalja, a várhegytől és a Vas-
kaputól (akkor *Balahegy*, mons Bala) északra fekvő határában
az Árpádkorban szintén több község volt: Urkuta, Zamárd és
Ákospalotája.

Urkuta a hasonló nevű kút (potens) körül keletkezett. Ere-
detileg királyi birtok volt. Egy részét a XI. század végén, még
Dávid herceg („úr“) adta a tihanyi monostornak, a másikat IV.
Bélatól kapta Benedek kalocsai érsek. Ettől Vanerai István
esztergomi érsek vette meg, aki az esztergomi bazilikában levő
sz. Luca oltár plebánosának, helyesebben őrének adományozta.
Az ör (custos) nevét a Kusztusdűlő ma is fenntartja és ma is
beszélnek urkutai földekről, a Vaskapu aljában, ahol a Barát-
kút van.

Szomszédságában volt a *Baranyaföld*. Ezen épült az
Ákos-nemzetség köpalotája (Pallacium Akus, *Akuspalataya*),
amely mellett hasonló nevű községet alkottak a nemzetség
népei.

Zamárd eredetileg szintén királyi birtok volt. III. László
adományozta *Déda* ispánnak, akinek neve a (ma már teljesen
elpusztult) dédai csárda emlékében maradt ránk. A Zamárhegy
aljában feküdt, melynek csúcsát Csókáskőnek nevezték. A he-
gyen az Árpádkor folyamán vár is állott: *Zamárvár*, de ez
1292-ben már elpusztult állapotban volt.

Az esztergomi várhegy felé eső *Szentgyörgymező* akkori-
ban nem volt betelepítve: ezen ütött táborn Barbarossa Fri-
gyes kereszties hada, mikor a szentföld felé igyekezett. Nevét
attól a hegytől vette, mely az esztergomi várhegytől keletre
emelkedett, de a XVIII. században jórészt lehoradták a bazilika
környékének planirozásához. A rajta lévő *prépostságot* sz.
Györgyről nevezték el.

A Duna mellett levő községek „az ország régi szokása
szerint“ a Duna közepéig terjedő részt is birtokolták, ami külö-
nösen a halászat szempontjából volt fontos. A szigetek birtoka
azonban külön beszámítás alá esett. Külön kell itt megemlékez-
nünk a helembai és az esztergomi szigetről.

Zamárd és Helemba között nagyobb sziget a helembai (*Helumbazygeth*), melyen az esztergomi érseknek már a tárjárás előtt (1232) gyümölcsös kertje és lakóháza volt. A tárjárás után V. István egyik oklevelét itt állíttatja ki (1270). Zamárd alatt közel a parthoz szintén volt egy érseki sziget, a *Scentmariazygete*, amelyet kaszálónak használtak.⁴⁾

Az esztergomi Kisduna és a Nagyduna között akkor két sziget volt, mert az ú. n. primás-szigetet csak a múlt század nyolcvanas éveiben kapcsolták össze az esztergomi szigettel. Ez utóbbinak a Nagyduna felé-eső oldalán állott a benediktinus apácák kolostora, országgyűlések és országos tanácskozások színhelye a mai M. F. T. R. hajóállomásától nem sokkal feljebb. Egyébként a szigeten alig laktak, hanem kertnek és szántónak használták.

Lehető rövidsége törekedve csak a legfőbb adatok felsorolására szorítkoztam. De ezek közé is be kell még illeszteni egy-két szót *Párkányról*. Az Árpádkorban ezt Kakatnak (Kokot, Chokot) nevezték és mivel akkor a Garam közvetlenül mellette folyt a Dunába, halászat és hajózás szempontjából nagy volt a jelentősége. A külföldi és általában a túloldali kereskedők erre jöttek áruikkal, sőt — rendkívüli eseteket kivéve — erre is kellett jönniök az esztergomi révhez. Így gazdaságilag Esztergomhoz kapcsolódott, ami abból is kitűnik, hogy kikötőjének vámja az esztergomi káptalant illette.

* * *

Az árpádkori várról és városról a vele összefüggő falvak helyzetéről, nevezetesebb épületeiről és utairól néhány jellemző vonást kívántam e kis munkámmal adni.

Balogh Albin

⁴⁾ Művelődéstörténeti szempontból jelentős az oklevél fenyegetőzése, mely akasztófiát helyez kilátásba a szigetek esetleges tolvajai számára.